

DE TIPOGRAFIA. DUES MOSTRES LLEIDATANES

Óscar BAGUR

ARTS 52

Quan llegim qualsevol text en realitat n'estem llegint dos. El que ens diu el mateix text, i el que ens diu el tipus que s'ha utilitzat per representar-lo. Del primer se n'ocupa l'autor, i del segon, la tipografia. Aquesta, però, sempre s'ha de posar al servei d'aquest. Perquè, encara que no ho sembli, no és el mateix llegir un poema amb un tipus de pal sec, com l'Optima, que amb un de renaixentista, com el Garamond. Depèn del poema se n'usarà un o altre per tal que el missatge arribi millor. I qui s'ocupa de la tipografia? En teoria el tipògraf. A la pràctica, qualsevol persona que pugui emprar un programa de maquetació. Però, en teoria, el tipògraf.

El tipògraf és aquell personatge que col·loca el text que s'ha d'imprimir en un espai determinat. Qui fa la tria d'aquest espai, la caixa, l'interlineat, i qui tria el tipus i el cos amb què es farà, etc. Tot això suposa un coneixement ampli del material i la matèria. Fer-ho bé no és difícil. Amb una certa pràctica i fixant-se en altres models s'aconsegueixen uns resultats correctes. Però ser bo és realment difícil. Perquè la bona tipografia ha de ser com el bon àrbitre de futbol o bàsquet, que en acabar el partit no s'ha notat que hi fos, és a dir, que serveix però no es nota. Sempre serà millor la contenció que el lluïment típic del dissenyador. No obstant, les pràctiques comercials d'algunes editorials, per tal d'abaratir o encarir un producte, no hi ajuden gens.

Un dels problemes que apareixen a l'hora d'endinsar-nos en el món de la tipografia és la seva terminologia. En català encara no es compta amb una obra lexicogràfica específica, i la cerca de mots sobre la matèria als

diccionaris generals dona uns resultats pobres i de vegades confusos. Vol dir que és per manca d'ofici? Per què no es fan bons llibres? No, i menys tenint en compte l'impressor Oliva de Vilanova i la Geltrú de principis del s. XX, l'editorial mallorquina Moll durant els anys trenta, o, actualment, Quaderns Crema i Eumo. Simplement perquè són termes que s'han propagat dels centres francesos i anglesos, i que fins a l'arribada de l'autoedició no han passat al llenguatge col·loquial, almenys d'aquells qui tenen ordinador, i s'han desbaratat i creuat el significat d'alguns d'ells. La fixació d'aquests termes, però, és per fer.

De qualsevol manera, podem intentar assajar la definició d'alguns termes. Per família es pot entendre tant el dibuix de la lletra (Garamond, Optima, Bodoni... — normalment porten el nom del seu dissenyador)— com les agrupacions, segons uns criteris, d'un conjunt d'aquestes (romana, de pal sec...). És preferible usar aquest terme en el segon sentit. I el primer l'usaríem per a tipus (o caràcter), entenent que és una peça de metall o de fusta amb un signe gravat; i en el sistema digital, cada signe del mapa de caràcters. L'estil és cada una de les variants formals de la lletra: minúscula, majúscula, versaletes, cursives, negretes... El terme que més problemes presenta és *font*. Amb aquest americanisme, derivat del francès *fonte*, *fosa*, ens referim al conjunt de caràcters de cadascun dels estils d'una família. Aquest terme, de l'època de la tipografia de plom, s'ha estès extraordinàriament amb l'aparició de la tipografia digital i la seva expansió per Internet. És preferible, però, bandejar l'ús d'aquest terme a favor de *tipus*. I finalment,

La Imprenta
 es el Arte de multi-
 plicar los escritos, don-
 de se pueden instruir con
 mas facilidad los hom-
 bres.

Exemple de la mostra de B. Corominas

qui posa en solfa la tipografia (l'art, el procedimen; i el taller): el tipògraf, que és el componedor de textos; l'impressor, i el dissenyador de tipus.

A causa de l'augment de tipus, multiplicat a partir de la revolució industrial, es va fer necessària una classificació d'aquests, per facilitar-ne l'ús i pel seu mateix estudi, tant per entendre la història de la impremta com per a la història de l'art. És a dir, pels dos casos lleidatans de què ens ocupem. De classificacions tipològiques dels tipus n'hi ha hagut diversos intents durant el s. XX, uns de més reeixits que d'altres. Actualment regeix la de Maximilien Vox, amb algunes modificacions, que va adoptar l'Associació Tipogràfica Internacional (A TYP 1). El problema és que la majoria d'aquestes classificacions s'han fet sobre diferents criteris alhora, com la forma, l'origen o la història dels tipus, és a dir, sense seguir-ne només un. D'aquí la seva complexitat i difícil fixació. Però si intentéssim classificar-los segons els seus usos possiblement obtindríem una classificació més útil (per als tipògrafs i per als dissenyadors) i més fàcil d'assimilar. Per tant, primer hauríem de definir els dos tipus d'ús que podem observar. I són: la tipografia i la tipovisió. En el primer cas ens referim a la lectura més "llibresca", ja sigui contínua, com les novel·les, o discontinua, com els diccionaris. I en el segon als productes del camp de la il·lustració, com cartells, etiquetes...

Com a subclassificació podem establir el criteri del traç amb el qual es realitza el caràcter, que és un dels factors més ràpids d'apreciar. I, després, i agafant les pro-

postes de Bringhurst, segons el marc cultural en què es desenvoluparen, ja que tot tipus és un reflex de la cultura, en tots els seus aspectes.

Els tipus que classifiquem dins la tipovisió (amb gràcia: renaixentistes, barrocs, neoclàssics, romàntics; sense gràcia: realistes, geomètrics, lírics moderns i postmodernistes) no són aptes per als usos de la tipografia, a

excepció de les cobertes dels llibres i algun altre cas on hi participa la tipovisió, però mai en el seu cos. En canvi els tipus classificats dins la tipolectura (inscripcions: d'inscripcions romanes, d'escriptura, medievals, decorats, pintats, modernistes i deconstruccionistes) sí poden ser emprats en la tipovisió, de fet, i passa habitualment, es demostra que són tipus molt ben dissenyats, gairebé immortals, només bandejats temporalment pels gustos estètics d'una època. No oblidéssim pas que els del primer grup van néixer amb la impremta —i s'han pensat sempre per aquest mitjà— i els segons són o anteriors o posteriors, executats directament amb la mà, amb algun estri, però no mecanitzats, pensats per a la il·lustració.

Nolan
 MEMENTO
 the film

Tipus de deconstruccionistes

D'aquesta classificació el grup que pot sorprendre el lector iniciat és el dels deconstruccionistes. Amb aquest terme em vull referir als tipus que en un grau major o menor trenquen amb alguns dels principis de la lletra, com pot ser la llegibilitat. Al meu entendre són uns tipus que juguen amb la imperfecció, quan la tècnica tipogràfica tendeix sempre a la perfecció, i semblen reflectir la buidor i la indefinició de finals del s. XX. Aquests darrers anys es poden definir com l'època que es creia no definida, és a dir, conscient i coneixedora de la història i les estètiques de l'art anteriors, però sense un moviment propi. En aquesta (falsa?) orfandat s'ha jugat molt amb la realitat i la irrealitat, desdibuixant sempre els seus límits, amb les aparences, l'ambigüitat (també sexual) i la indeterminació del resultat. Cinematogràficament em ve al cap la pel·lícula *Memento*, de Christopher Nolan (2000), excel·lent exercici narratiu en aquest sentit (il·lustració 4).

Amb aquestes bases, introductòries, a la tipografia tenim uns coneixements, per bé que mínims, que permeten acostar-nos a dues mostres tipogràfiques lleidatanes. Dues mostres de dues tasques diferents del tipògraf: el cas del componedor de textos i de l'impressor, i el dissenyador de tipus.

El primer cas és el de l'impressor Bonaventura Corominas, i no, pel que he pogut saber, perquè sobresurti com a impressor en la història de la impremta catalana o per ser un gran tipògraf, sinó perquè, fruit d'una recerca bibliogràfica, vaig topar amb ell, i la curiositat bé s'ho val.

Aquest editor nascut a Oristà (Osona) va exercir d'impressor a Lleida del 1816 al 1841, i va continuar la seva família amb l'empresa fins entrat el s. XX. La seva editorial fou l'única que existí del 1816 al 1833, quan Ignasi Buxó obrí el seu establiment a la plaça de la Paeria, molt a prop del de Corominas. La competència que podia suposar aquest fet devia ser relativa, ja que Corominas gaudia de l'exclusivitat de ser l'editor del bisbat. Corominas va editar aquell mateix any les *Muestras de los caracteres de letras que se hallan en la imprenta de Buenavra Corominas*. Aquest document es troba a la Biblioteca de Catalunya i als mateixos anys trobem exemples semblants a Saragossa, València i Barcelona. Concretament de Saragossa n'hi ha dues: la de Roque Gallifa, del 1830, i la de Cristóbal Magallón, del 1831, totes dues amb el mateix títol.

La de Lleida consta de trenta cinc pàgines impreses amb les mostres dels tipus amb què comptava. Un romàntic

(didona) amb tots els cossos habituals de rodones i cursives; una d'escriptura, amb cossos grans; un gòtic romantitzat sis de decorats (del gust de l'època); divuit tipus de vinyetes; quatre símbols (sol, corona, calavera i escut); tres cossos de claus, i tres ornaments florals. Un repertori acceptable però plagat d'errors de composició, i algunes confusions de caràcters en el tipus d'escriptura: ics per erres i as accentuades per des. Això podria voler dir que, o bé feia poc que comptaven amb aquest tipus i no el coneixien prou, o bé que van compondre aquestes mostres a corre-cuita. Amb tot, una mostra que s'haurà d'estudiar en el seu context per fer-nos-en una idea més precisa.

L'altre cas és el d'Enric Crous-Vidal, que a banda de poder haver vist més mostres del seu art, és, indiscutiblement, més ric i més conegut, com a mínim amb més projecció. Nascut a Lleida el 1908, fou un personatge rellevant en els ambients culturals de Lleida abans de la

Arabescos de Crous-Vidal

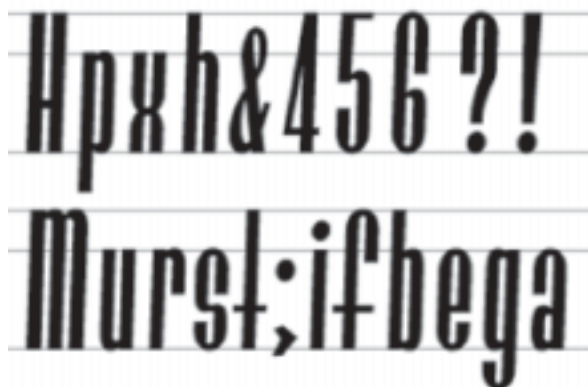
Guerra Civil. Inquiet i innovador va ser un dels caps visibles de la Grafia Llatina, juntament amb Vox i Mendoza. D'il·lustrador publicitari a tipògraf possiblement seria un camí massa llarg i pretensions per descriure la seva trajectòria. Tots els seus tipus, dels anys cinquanta, són de tipovisió. No en va fer cap pensant en la composició de llibres, però eren uns grans tipus per a la il·lustració i el cartellisme. Els més destacables són, al meu parer, l'Ilerda, per la seva economia en l'ample i agilitat, i el Flash, per ser un tipus amb moviment de veritat. Dos tipus emprats i reeixits de l'època. En canvi, el Catalanes és molt fluix, per les faixes superiors i inferiors en cada caràcter que dificulten molt la lectura i fan feixuga l'assimilació, així com el joc de pesos que pot donar.

En general són tipus més d'investigació i exploració de grafista que de tipògraf. La prova és que Frutiger, el 1957, superarà de llarg les expectatives dels cercles francesos, i europeus en general, amb l'Univers. Hàbil per als

dos usos, de línies pures i contorn alemany. Crous-Vidal, en veure-ho, decideix retirar-se de la tipografia. Frutiger havia superat i millorat el tipus Futura de Renner, pel qual tenia inclinació el lleidatà, i havia deixat clar qui era tipògraf i qui "pintava" lletres.

Però Crous-Vidal devia conèixer les seves limitacions i el seu art: el grafisme. En aquest camp ens va deixar meravelles. Les vinyetes dels Arabescos són admirables (de fet, alguns logos de programes de la casa Macromedia sempre me'ls han recordat).

Avui la foneria Neufville Digital promou una campanya per a la recuperació i dignificació dels tipus de Crous-Vidal. La llàstima és trobar-se amb versions il·legals del tipus Flash per Internet amb noms tan increïbles com New Mexico o ChiliPepper (sense els caràcters accentuats). Ara és feina dels lleidatans de preservar-ne el seu art, la seva memòria i dignitat, i reconèixer i tenir present Crous-Vidal com un gran grafista.

Tipus Ilerda de Crous-Vidal

Bibliografia

Bringhurst, Robert: *The elements of typographic style. version 2.4*. Hartley & Marks, Publishers. Vancouver, 2001.

Enric Crous-Vidal. *De la publicitat a la tipografia*. Institut Valencià d'Art Modern. València, 2000.

Frutiger, Adrian: *Signos, símbolos, marcas, señales*. Gustavo Gili. Barcelona, 1997.

Martin Montesinos, José Luis y Mas Hurtuna, Montse: *Manual de tipografía. Del plomo a la era digital*. Campgràfic. València, 2001.

Morison, Stanley: *Principios fundamentales de la tipografía*. Estudio preliminar de Josep M. Pujol. Ediciones del Bronce. Barcelona, 1999.

Muestras de los caracteres de letras que se hallan en la imprenta de Buenavra Corominas. Lleida (la imprenta), 1833.

Perfect, Christopher: *Guía completa de la tipografía*. Blume. Barcelona, 1994.

Pujol, Josep M. i Solà, Joan: *Ortotipografia. Manual de l'editor, l'autoeditor i el dissenyador gràfic*. Columna. Barcelona, 2000.

Sol, Romà i Torres, Carme: *La imprenta de Lleida (segles XV-XIX)*. Editorial Ribera i Rius. Alcoletge, 1996.

Webs

(Totes les adreces s'han comprovat la primera setmana de febrer del 2002)

&Type!: Publicació electrònica sobre tipografia.
<http://www.graphic-design.com/Type/index.html>

Abc typografy: Museu virtual de tipografia.
<http://abc.planet-typography.com>

Caractères typographiques: Història, descripció i classificació.
<http://caracteres.typographie.org>

FontIdentifier: Per identificar un tipus.
<http://www.identifont.com>

Luc Devroye's Home Page: Pàgina personal completíssima.
<http://cgm.cs.mcgill.ca/~luc/>

My fonts: Fonts classificades per famílies, per foneries, i programari.
<http://www.myfonts.com>

Neufville Digital: Fonera tipogràfica que ofereix els tipus de Crous-Vidal en format digital.
<http://www.neufville.com>

Planète typographie: Directori de recursos.
<http://www.planet-typography.com>

Type Books: Ressenyes de llibres sobre tipografia i entrevistes amb els autors.
<http://www.typebooks.org>

Typographer.com: Notícies sobre recursos, articles i llibres.
<http://www.typographer.com>

Typographie et civilisation: Relacions de la tipografia i la cultura.
<http://www.typographie.org>

Tipus Catalanes de Crous-Vidal